

Tidigt utträde från arbetslivet bland kvinnor och män

En analys av utträdesåldrar och utträdesvägar för olika grupper på arbetsmarknaden

Livsinkomsten – och därmed pensionen – bestäms inte bara av hur mycket vi tjänar när vi arbetar. Den påverkas även av hur länge vi arbetar. Kunskap om vid vilken ålder olika grupper lämnar arbetslivet och vad de då försörjer sig på är väsentlig för att förstå vad som påverkar utträdet från arbetslivet. Och det behövs för att kunna vidta åtgärder som ökar sannolikheten för att människor ska kunna och vilja arbeta längre.

Som ett resultat av Pensionsgruppens arbete med jämställda pensioner har ISF fått i uppdrag att analysera hur utträdet från arbetslivet ser ut för kvinnor och män och för olika grupper på arbetsmarknaden. I uppdraget ingår också att belysa skillnaden mellan olika mått på utträde som regelbundet publiceras av Pensionsmyndigheten och andra aktörer.

Utträdesmönster för kvinnor och män

Rapporten visar att kvinnor utträder tidigt från arbetslivet i större utsträckning än män. Den största skillnaden mellan könen uppstår redan före 50 års ålder. Könsskillnaderna finns också bland de som utträder från och med 50 års ålder, men då är skillnaderna inte lika stora.

Andelen kvinnor som lämnar arbetslivet tidigt är inte störst inom de vanligaste yrkena bland kvinnor, som till exempel vårdyrkena inom landstingssektorn eller den kommunala sektorn. De högsta andelarna tidiga utträden bland kvinnor återfinns i stället i mansdominerade yrken med få kvinnor. Även bland män återfinns de högsta andelarna tidiga utträden i mansdominerade yrken. Men det förekommer att män har högre andelar tidiga utträden än kvinnor i yrken som är kvinnodominerade.

Fysiskt tunga yrken har en högre andel tidiga utträden. Dessa yrken kännetecknas ofta av lägre krav på utbildning. Men även yrken med högre krav på utbildning kan ha en hög andel tidiga utträden. En hög andel tidiga utträden förekommer i den statliga sektorn. Den höga andelen är ofta förknippad med reglerade pensionsåldrar eller särskilda avtal som gör det möjligt att lämna arbetslivet tidigt med tjänstepension. De yrken där andelen tidiga utträden är lägst kännetecknas av högre krav på utbildning. Könsfördelningen är dessutom något jämnare i flera av dessa yrkesgrupper.

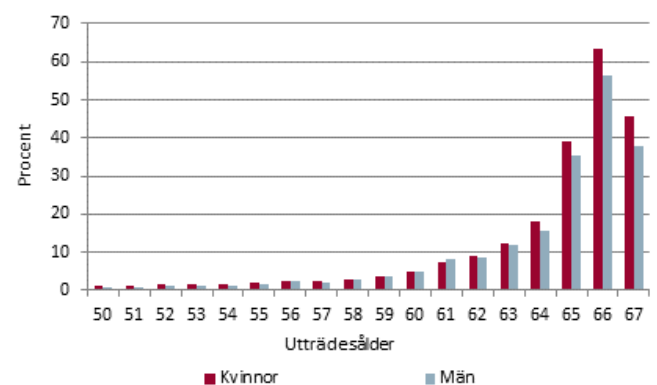
En del av de personer som inte arbetar vid 50 års ålder eller därefter har aldrig varit ute i arbetslivet. Det gäller till exempel de som före 30 års ålder hade aktivitetsersättning och som senare övergick i sjukersättning, och personer med invandrarbakgrund som inte fått fäste på arbetsmarknaden. Men det handlar också om personer som hamnat i sjukskrivning eller arbetslöshet och sedan aldrig kommit tillbaka i arbete.

Den vanligaste utträdesvägen före 60 års ålder är genom sjukförsäkringen. Arbetslöshetsförsäkringen är också en ganska vanlig väg ut ur arbetslivet, särskilt bland män. I vilken utsträckning dessa utträdesvägar har använts varierar över tid. Tillströmningen till sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen, samspelet dem emellan och de regler som har gällt vid olika tidpunkter har påverkat hur de permanenta utträdena från arbetslivet sker. Den vanligaste utträdesvägen mellan 60 och 64 års ålder är genom tjänstepension bland både kvinnor och män.

Skillnader i andelen tidiga utträden mellan kvinnor och män

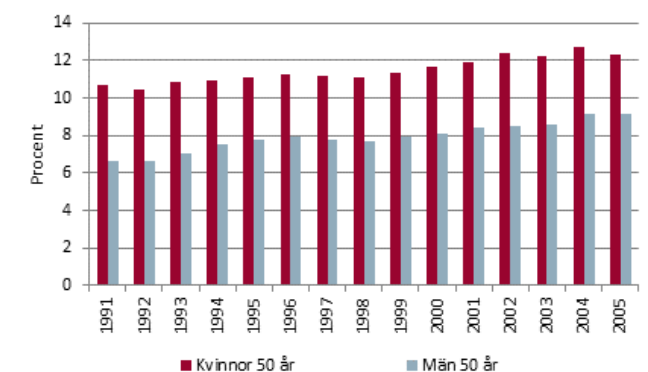
► Små könsskillnader

Figur 1 Utträden från och med 50 års ålder bland personer födda åren 1938–1955

► Könsskillnaderna uppstår före 50 års ålder

Figur 2 Utträdda före 50 års ålder bland personer födda åren 1941–1955

Olika utträdesmått har olika syften

Det mått på utträde som vi använder i rapporten skiljer sig från de utträdesmått som Pensionsmyndigheten och andra organisationer använder. Vi har tagit fram vårt mått för att kunna identifiera den tidpunkt då människor slutligen lämnar arbetslivet. Måttet baseras därför på en metod där vi följer individer över en längre tid.

Andra mått syftar i första hand till att belysa intjänande till och utbetalningar från pensionssystemet. Dessa mått använder tvärsnittsdata eller data från några få år. Måtten resulterar i genomsnitt, som påverkas av deltidspension, deltidsarbete eller att personen är tillfälligt borta från arbetslivet. Det är därför problematiskt att använda termen "utträdesålder" för dessa mått och ibland kan det till och med bli missvisande. Inget av måtten visar när människor faktiskt lämnar arbetslivet.

Den viktigaste förklaringen till pensionsgapet är inte att kvinnor utträder tidigt

Tidigt utträde från arbetslivet är ett problem för alla inblandade. Det är därför bekymmersamt att könsskillnaderna etableras redan före 50 års ålder då kvinnor lämnar arbetslivet i högre utsträckning än män. Könsskillnader finns även vid utträden efter 50 års ålder, men är då betydligt mindre. Sammantaget bidrar kvinnors högre andel tidiga utträden till att kvinnor får en lägre pension än män. Men den viktigaste förklaringen till gapet är ändå de existerande löneskillnaderna mellan kvinnor och män och att fler kvinnor än män arbetar deltid.

Sjukskrivning eller arbetslöshet under lågkonjunktur kan leda till permanenta utträden

En vanlig utträdesväg från arbetslivet är genom sjukförsäkringen. Men under vissa perioder minskar andelen personer som har sjukförmåner som främsta inkomst vid utträdet, medan andelen som har arbetslöshetsersättning som utträdesväg ökar. Detta tyder på att samspelet mellan dessa förmåner bidrar till vilken utträdesväg personerna tar. Det är viktigt att vara uppmärksam på att tillämpningen av regelverket inom sjukförsäkringen kan ha betydelse för om personerna lämnar arbetslivet permanent i förtid eller inte. Det är också viktigt att vara vaksam på att arbetslöshet bland personer i något högre åldrar kan leda till ett permanent utträde, särskilt under en lågkonjunktur.

Regler i kollektivavtalen har betydelse för de tidiga utträdena

Kollektivavtal och andra överenskommelser som gör det möjligt att utträda tidigt från arbetslivet påverkar också utträdestidpunkten. Så länge det går att lämna arbetslivet i förtid med sådana avtal, kommer människor att mer eller mindre frivilligt använda denna möjlighet.

Förändrade sjukersättningsregler kan leda till fler permanenta utträden

Försäkringskassan har lämnat ett förslag till regeringen om att ändra reglerna för beviljande av sjukersättning. Förslaget innebär att det skulle bli lättare att få sjukersättning. Om det införs kan det öppna upp för en ökning av tidiga permanenta utträden.

Ett förstärkt grundskydd kan påverka utträdena

Pensionsgruppens överenskommelse om högre grundskydd och höjda åldersgränser i pensionssystemet och i lagen om anställningsskydd (LAS) kan komma att påverka utträdesåldern i olika riktningar. Små skillnader i pension mellan personer som förvärvsarbetar hela livet och de som inte gör det ökar risken för tidiga utträden. Men i överenskommelsen pekar Pensionsgruppen på att förändringen av grundskyddet ska ge incitament att stanna kvar längre i arbetslivet. Det är en viktig intention. Dessutom finns det ett förslag om att garantipensionen räknas upp när uttaget görs senare än vid garantipensionsåldern. Det framgår av promemorian som publicerades efter Pensionsgruppens överenskommelse. I dag är garantipensionsåldern 65 år, men förslaget innebär att den höjs.

Slutsatser i korthet

- ▶ Kvinnor utträder tidigt i något större utsträckning än män efter 50 års ålder
- ▶ Större könsskillnad före 50 års ålder
- ▶ Den högsta andelen tidiga utträden bland kvinnor finns inte i de vanligaste yrkena bland kvinnor
- ▶ De högsta andelarna tidiga utträden bland både kvinnor och män finns ofta i mansdominerade yrken
- ▶ Hög andel utträden förekommer i fysiskt tunga arbeten som ofta kännetecknas av lägre krav på utbildning
- ▶ Statlig sektor utmärker sig med en hög andel tidiga utträden, särskilt på grund av reglerade pensionsåldrar
- ▶ Den vanligaste utträdesvägen före 60 års ålder är via sjukförsäkringen
- ▶ Mellan 61 och 64 års ålder utträder man med tjänstepension

Vill du veta mer?

Rapporten finns att ladda ned eller beställa via vår webb: www.inspsf.se